

Intervjui s umjetnicima – autorima skulptura iz Parka skulptura nastalih u okviru Kolonije likovnih umjetnika "Željezara Sisak": ANTE RAŠIĆ

Transkript intervjuja. Uređeni, autorizirani tekst.

Sisak, Caprag • 21. rujna 2013.

Sudionici:

Ante Rašić, akademski kipar

Sagita Mirjam Sunara, dipl. konzervator-restaurator (Umjetnička akademija u Splitu, Odsjek za konzervaciju-restauraciju)

Snimatelj: Ratko Vrbanus (Video-studio "Vrbanus")

Transkript izradile: Katarina Cvrnje i Martina Bilobrk, studentice 1. godine konzervacije-restauracije (ak. god. 2013./2014.)¹

Tekst ispravila i opremila slikama: Sagita Mirjam Sunara (lipanj 2015.)

Korektura, imprimatur i slikovni prilozi: Ante Rašić (rujan 2015.)

Završni ispravak: Sagita Mirjam Sunara (siječanj 2016.)

Ante Rašić i Sagita Mirjam Sunara pokraj skulpture Govornik. Snimljeno na trgu ispred dječje igraonice u Capragu (isječak iz video zapisa intervjuja, snimatelj: R. Vrbanus)

---

¹ Transkript je izrađen u okviru kolegija *Metode istraživanja i dokumentiranja u konzervaciji-restauraciji* (nositeljica: S. M. Sunara, doc. art.).

Sagita Mirjam Sunara:

Ja sam Sagita Mirjam Sunara s Odsjeka za konzervaciju-restauraciju Umjetničke akademije Sveučilišta u Splitu. Nalazim se u Sisku, u naselju Caprag, na trgu ispred igraonice [Narodne] knjižnice [i čitaonice Vlado Gotovac] na kojemu se nalazi nekoliko skulptura nastalih u sklopu Kolonije likovnih umjetnika "Željezara Sisak": [Vrata Branka Ružića, *Govornik* Ante Rašića, *Forma I* Hame Čavrka].

Sa mnom je u društvu gospodin Ante Rašić, autor skulpture *Govornik* iz 1984. godine. Cilj ovoga intervjua je prikupiti podatke o tome kako je skulptura izrađena, s kojim materijalima, kako je izvorno izgledala, koliko njezino sadašnje stanje odstupa od izvornog izgleda, koja je bila poruka djela i, naravno, kako umjetnik gleda na njezino restauriranje sada i u budućnosti.

(*Obraća se Anti Rašiću.*) Intervju ćemo započeti s Vašim kratkim predstavljanjem. Možete li nam kazati nešto o sebi? Gdje ste stekli naobrazbu?

Ante Rašić:

Ja sam Ante Rašić. Radim na Akademiji [likovnih umjetnosti u Zagrebu, na kojoj sam i završio studij 1977. godine.] Predajem slikarstvo.

Rodio sam se [u prirodi, pored Modrog jezera,] na Imotskom kamenjaru.² Nisam se rodio baš uobičajeno, [u rodilištu ili doma,] nego [na otvorenom], na putu [dok je mama išla pješice s tatom] do bolnice do koje nisam stigao. To je vjerojatno razlog što me zanima otvoreni prostor... (*Smijeh.*) Pa tako i skulpture, vjerojatno!

Obitelj je, nakon što sam se rodio, emigrirala "trbuhom za kruhom" i nastanila se u Slavoniji, u Slavonskom Brodu, pa sam tako doživio [nakon kamena] i slavonsku ravnicu. Na kraju, završio sam u Zagrebu, u jednoj urbanoj, kulturnoj sredini. To je, zapravo, nakon završetka Akademije često bio slučaj s ljudima koji su dolazili iz kontinentalne Hrvatske ili iz drugih dijelova zemlje.

Sagita Mirjam Sunara:

Otkud, uopće, poticaj za bavljenjem umjetnošću? Jeste li to naslijedili od nekoga u obitelji? Kako se [kod Vas] javio interes [za likovnu umjetnost]?

Ante Rašić:

Ne znam [za neko obiteljsko naslijeđe]. Inače, tata mi je bio zidar. Gledao sam kako zida kuću... Znao je sve živo raditi u raznim materijalima. [Puno sam gledao kad je radio.] Možda je to imalo nekakav utjecaj, koji je kod mene često vidljiv u procesu rada na skulpturama ili mojim radovima, a to je adicija ili građenje u materijalima. To je, zapravo, slučaj i kod ove skulpture...

---

² Ante Rašić rođen je 1953. godine.

Interesantno je to: u kiparstvu se obično radi tako da se napravi nešto u glini, modelira, pa onda odlijeva u neki trajni materijal. A mene su uvijek zanimali sirovi materijali, njihov učinak i ono što ti materijali govore – više od konačnog rezultata i forme... [Posebno me je zanimalo] gips i moć sirovog materijala koji se može slijevati, koji ne možete skroz kontrolirati. U tom editiranju i materijalu vidim mogućnost izražavanja...

Sagita Mirjam Sunara:

[Vezano uz Željezarinu] Koloniju u kojoj ste sudjelovali, kako ste za nju saznali? Sjećate li se, možda, je li [postojao] natječaj ili ste [za to] saznali od nekoga [osobno]? Kako ste se odlučili prijaviti? Jeste li morali slati nekakav prijedlog rada? Kako je [taj postupak] izgledao?

Ante Rašić:

[Bila je to značajna i važna likovna kolonija] o kojoj se dosta pričalo u to vrijeme [u umjetničkom krugovima]... Moja generacija je završila Akademiju 1977. godine, [a većina meni bliskih kolega i prijatelja] bavila se primarnom umjetnošću, slikarstvom i nekom nultom točkom u umjetnosti, [tako] bismo [je] mogli nazvati... [Nakon toga pohađao sam majstorsku radionicu Ljube Ivančića i Nikole Reisera pa boravio u Parizu na godišnjoj stipendiji francuske vlade, kako se tada zvala.]³ Po povratku iz Pariza počeo sam više raditi u metalu, sa sirovim limom i željezom, odnosno dekapiranim limom. Godine 1986. sam se pripremao za samostalnu izložbu [u Galeriji suvremene umjetnosti u Zagrebu] na kojoj su te stvari bile predstavljene...⁴

Na Koloniju se nisam prijavio na natječaj, već sam bio pozvan, [kao i Branko Ružić i ostali kolege s područja Hrvatske i bivše Jugoslavije. Tada je voditeljica, ako se dobro sjećam, bila kolegica kiparica Pavica Pirc Petrinjak.] To me veselilo, jer mi je trebalo biti prvo [takvo] iskustvo. I bilo je; raditi u jednom posebnom okruženju, tvorničkom, gdje se ustajete u isto vrijeme kad i radnici, u šest sati [ujutro], dolazite tamo rano na posao... Meni je to bio veliki gušt... Jedete u istoj menzi, živite neki život drugačiji od onog koji je za nas bio uobičajen... Uz to: druženje, razgovori... Bio je to poseban doživljaj.

---

³ Ante Rašić je završio Akademiju likovnih umjetnosti u Zagrebu u klasi profesora Nikole Reisera. Studirao je slikarstvo. Dvije godine (1977. – 1978.) bio je suradnik Majstorske radionice Ljube Ivančića. Od 1978. do 1979. godine boravio je na stipendiji u Parizu: bio je suradnik kiparskog ateljea profesora Michela Charpentiera na pariškoj Akademiji likovnih umjetnosti (podaci preuzeti iz kataloga Rašićeve samostalne izložbe u Galeriji suvremene umjetnosti u Zagrebu 1986. godine).

⁴ Izložba Ante Rašića u Galeriji suvremene umjetnosti u Zagrebu trajala je od 24. travnja do 18. svibnja 1986. Izložba je bila popraćena katalogom za koji je uvodni tekst napisao Davor Matičević.

Kipari – sudionici četrnaestoga saziva Kolonije likovnih umjetnika "Željezara Sisak" s radnicima Željezare. Gornji red: Dalibor Radauš (drugi s lijeve strane), Andre Mohorovičić (peti s lijeve strane), Branko Ružić (peti s desne strane), Branislav Milašinović (drugi s desne strane). Donji red: Ante Rašić (drugi s lijeve strane). Fotografija stranice kataloga izložbe radova nastalih u XIV. Koloniji na kojoj je Zvonimir Martinović (tehnički voditelj Kolonije 1980-ih; danas voditelj Galerije "Krstó Hegedušić" u Petrinji) zabilježio imena umjetnika (foto: S. M. Sunara, 4. listopada 2012.)

Moja jedina obaveza je bila napraviti i donijeti skicu sa sobom.⁵ Kako je [vrijeme boravka u Koloniji] bilo ograničeno na tjedan dana, a inače sam sklon većim formatima i ambicioznijim projektima, odlučio sam i napravio skicu od lima, jednu verziju rada koji sam prethodno realizirao u papiru.⁶ Ali, naravno, svaki materijal ima svoje karakteristike... Odlučio sam [se za] taj rad, jer sam procijenio da bih ga mogao

⁵ Godine 1984. Kolonija likovnih umjetnika "Željezara Sisak" bila je organizirana samo u ljetnom sazivu, i trajala je deset dana: od 17. do 27. lipnja. Nije to bila jedina novina: "Dosad su umjetnici bili dužni učiniti dva rada za vrijeme svog boravka u Koloniji. Ponekad ti radovi nisu dovoljno izražavali autentičnost umjetnikovog stvaralaštva. (...) Ove je godine zbog toga svaki kandidat za Koloniju trebao uz prijavu za natječaj priložiti i po jedan rad, ne stariji od tri godine. A obaveza je da se u Koloniji ostvari jedan rad za koji se pretpostavlja da je dovoljno deset dana." (D. P., "Kulturna manifestacija regije", *Vjesnik Željezare : list radnog kolektiva Željezare Sisak*, godina XXXIII, broj 11 [15. lipnja 1984.], Sisak : Željezara Sisak, str. 14).

⁶ Radi se o skulpturi *Plavi govornik (Skulptura II)* iz 1984. godine (papir, tempera; 290 x 70 x 20 cm, privatno vlasništvo).

u tom periodu realizirati. Iako mi je sada žao, možda, da nisam išao izravno u izradu skulpture na licu mjesta i još slobodnije u to, jer inače nisam volio planirati i točno raditi nešto po modelu. Naime, svaki čas mi dolaze nove ideje i htio bih u nekom prostoru ili negdje dati novi pečat. Meni je to uvijek novi izazov. Moram priznati da mi je ta skica jako ostala u sjećanju i žao mi je što nije sačuvana... Ona je ostala tu, u arhivi. Možda sam čak bio s njom zadovoljniji nego s realiziranim radom. Doduše, od tada je prošlo jako puno vremena i ja prvi put vidim ovu skulpturu nakon toliko godina. Nisam je ni vidio u prostoru gdje je postavljena... Tako da je to jedan novi susret, novi kontekst.

Dakle, tako je počelo, s tom skicom... Kako tu postoje specifični industrijski procesi i oprema, [što mi umjetnici nismo svi dovoljno poznavali,] svaki je umjetnik dobio svoje majstore. Sve su to bili vrhunski majstori u svom zanatu. Oni su sve savršeno znali napraviti, ali meni je, zapravo, bio problem kako se s njima dogovoriti, jer me ovdje nije zanimalo tehničko savršenstvo, nego, primjerice u ovom slučaju (*pokazuje na skulpturu*), nepravilni rezovi... Komadi sklepanog i progorenog lima koji govori za sebe, svaka kvrga koja ostane od varenja koju ne brusim, nego zadržavam onakvu kakva je. A majstori su sve to spajali uredno i pokušavali izbrusiti, nekako izglati, jer su tako navikli raditi. Iako su imali iskustvo, kroz dotadašnje kolonije, nisu se do tada susreli s takvim zahtjevima umjetnika.

Zato sam počeo raditi sam i napravio jedan dio, no kako je vrijeme odmicalo, [nekako su se i majstori prilagodili]. Neke stvari su išle onim tokom kako nisam zamišljao, ali u umjetnosti čovjek mora u nekim situacijama usvajati ono što se događa, što nosi vrijeme, neke okolnosti i tako... Ako se okolnosti dobro poklope, da nije na štetu rada – neke stvari ispadnu i bolje od zamišljenog.

Sagita Mirjam Sunara:

Dakle, na kraju [se dobilo] kompromisno rješenje?

Ante Rašić:

Pa da, na kraju... Nisam imao ono zadovoljstvo kao s drugim nekim stvarima, ali možda je to i zato što je to trebalo planirati i uskladiti s drugim ljudima, a na to nisam bio spreman, jer sam, zapravo, naučio sve raditi sâm.

Sagita Mirjam Sunara:

A podjela posla, kako je to izgledalo? Na kraju su se, [ako sam dobro razumjela], zbog nedostatka vremena u većoj mjeri uključili radnici? Oni su rezali i varili, spajali te ploče... Ili?

Ante Rašić:

Pa, jesu. Ali zapravo, ja ne volim kad se rad kao što je bila ta skica – koja ima svoju draž u malom formatu, koja je rezana ručnim škarama i rađena na drugačiji način –

[doslovno pokušava povećati.] To je ovdje trebalo prilagoditi [industrijskim] metodama i drugim alatima, a to znači da se gubi spontanost – onda je to neka druga priča [i potrebna je drugačija priprema].

[Želio sam da skulptura bude pjeskarena, da dobijem čisti, hladni, metal, odnosno taj doživljaj, i da zatim bude premazana bezbojnim lakom koji će je čuvati, koliko traje, u takvom stanju. Kao i sve drugo, bez obzira od kojeg materijala bile, skulpture treba održavati.]

Ono s čim sam na kraju možda najmanje zadovoljan, s čim uvijek imam problem, jest sačuvati materijal u izvornom obliku. Budući da se radi o limu koji hrđa, [dakle "netrajnim materijalima",] rečeno mi je da to, kao, nije moguće pa je to bilo premazano minijumom... [To mene ne zadovoljava, jer volim elementarne, čiste materijale, jednostavne, koji govore sami po sebi, i mislim da najsnažnije na taj način govore.]

Sagita Mirjam Sunara:

Da, vidimo sad temeljnu boju... I iznad nje... Srebrna [boja] i...

Ante Rašić:

Temeljnu... Pa onda kao neko srebro, nešto...

Sagita Mirjam Sunara:

Po ovim tragovima, potezima kista, [rekla bih] da je skulptura dobila i završni, zaštitni premaz koji je diskolorirao. No, dakle, Vaša izvorna ideja *nije* bila da skulptura bude premazana bojom.

*Detalj skulpture Govornik. Na površini se jasno vide potezi kista
(foto: S. M. Sunara, 1. listopada 2012.)*

*Detalj skulpture Govornik. Na mjestima oštećenja vidi se sloj crvenog temeljnog premaza. Na temeljnu je boju nanesen sloj srebrno-sive boje i, iznad njega, zaštitni premaz.(?)
(Foto: S. M. Sunara, 11. prosinca 2015.)*

Sagita Mirjam Sunara:

Spomenuli ste bezbojni lak u anketnom listiću koji sam Vam poslala prije intervjua.⁷ [Kazali] ste da ste ga koristili [na drugim svojim skulpturama].

Ante Rašić:

Jesam, da, za svoje skulpture... To su mi tada posebno izrađivali u Chromosu stručnjaci koji su se time bavili. Specijalno su miješali lak koji je bio jači od onih bezbojnih lakova [dostupnih na tržištu] koji su se koristili za parkete i slične stvari.

Sagita Mirjam Sunara:

A kad ste posljednji put vidjeli ovu skulpturu, u kakvom je stanju dovršenosti bila? Nije bila ni ispjeskarena ni obojena?

Ante Rašić:

Ne. Nije imala ni boju, ni temeljni premaz, ništa. Bio je to sirovi lim. Moram priznati, meni je doživljaj tada bio bolji nego kada sam je kasnije vidio na fotografijama koje su snimili neki moji kolege koji su poslije bili tu. Zapravo, gledajući sada nakon toliko godina skulpturu, pokušavam je doživjeti, prilagoditi se u novom vremenu, novom kontekstu... [Prošlo je puno godina od tada...] To je, ipak, dobilo neku patinu... Mene najmanje smeta kad to počne malo hrđati ili nešto... Dobro bi bilo da se to može sačuvati.

S druge strane... Sada mi je zanimljivo to što se gornji dio [skulpture] – iako to tada nije bilo tako, jer su ova stabla bila manja – što se on ukomponirao u krošnju. Ima nešto u toj, da tako kažem, *sublimaciji* krošnje i ovih nekakvih izdanaka koji strše iz gornjeg dijela skulpture.

---

⁷ Sagita Mirjam Sunara je 15. siječnja 2013. e-mailom poslala Anti Rašiću anketni listić s pitanjima o skulpturi koju je izradio u Koloniji likovnih umjetnika Željezara Sisak 1984. godine. Umjetnik joj je 17. siječnja 2015. godine e-mailom poslao dokument sa svojim odgovorima.

*Gornji dio skulpture Govornik dijelom je zakriven krošnjom obližnjega stabla
(isječak iz video zapisa intervjua, snimatelj: R. Vrbanus)*

*Gornji dio skulpture Govornik
(foto: S. M. Sunara, 11. prosinca 2015.)*

Sagita Mirjam Sunara:

Jedno od pitanja u mom anketnom listiću bilo je baš to: skulptura se nalazi na otvorenom prostoru, u zadanoj situaciji ovoga trga... Vaš je prvi komentar bio da bi je trebalo izmjestiti. Sada Vam se ipak čini da tu dobro funkcionira?

Ante Rašić:

To mi funkcionira dobro s ovim [stablom]. U ovom okruženju je, vrlo blizu, skulptura Hame Čavrka i skulptura Branka Ružića, ova iza nas. (*Osvrće se prema skulpturi Branka Ružića.*) Kad vidim cijeli trg, mislim da bi te skulpture mogle još više dobiti na značenju kad bi više komunicirale s prostorom. One su sada postavljene previše sa strane, samozatajno, kao da ne bi smetale trgu, a to onda djeluje kao da su suvišne...

Ne smiju tako djelovati: kao da ne smetaju. Skulpture trebaju djelovati kao namjera, trebaju komunicirati s prostorom, postati dio tog prostora koji je životan, kroz koji prolaze ljudi, a ne da budu nekakav nadomjestak ili nekakav privjesak... [Ukras.]

Sagita Mirjam Sunara:

Dodatak...

Ante Rašić:

Dodatak, da, prostoru... Skulptura mora biti dio prostora [i kvalitete prostora]. Mislim da bi se ovdje – govorim o skulpturama raspoređenim [po naselju] koje sam uspio vidjeti – o tome trebalo posebno voditi računa.

[Mene upravo zanimaju skulpture koje se postavljaju tako da funkcioniraju kao dio životnoga prostora...] Npr. u odnosu s trgom – ulicom, [kućom, ljudima,] dakle skulpture čija je uloga drugačija od parkovne skulpture. Parkovne skulpture uvijek manje-više dobro funkcioniraju, jer imaju čistu pozadinu, zelenilo. Estetski sve dobro funkcionira: podloga je pripremljena, uvijek je neki travnjak, uvijek neka čistina, pa se onda i skulptura uklapa. Osobno me to manje zanima, a više ono drugo.

[Dakle, mislim da bi više skulptura dobrim izmještanjem stvorile novu kvalitetu i prostorni ambijent te postale dio životnog prostora, a ne samo statični ukrasni elementi ili, što je još gore, zapušteni komadi željeza.]

Sagita Mirjam Suara:

Došle bi do izražaja, da...

Ante Rašić:

Da... [Zaživile bi, a ne bi samo statirale.]

[Mislim da bih i za svoju skulpturu našao bolje mjesto... Jer ja nisam birao mjesto... Neki su umjetnici izabrali pozicije za svoje skulpture, ali ja nisam poslije dolazio u Sisak i ona je postavljena tu gdje je...]

Sagita Mirjam Sunara:

A...

Ante Rašić:

Još samo ovo: s obzirom da smo pričali o gornjem dijelu [skulpture]... Ovaj donji dio, ova plinta ili postament, kako ga zovemo; taj postament je postojao na skici, ali nije bila ideja da ostane na ovoj skulpturi, jer je ona dovoljna sama za sebe... Ja volim kad skulptura izrasta iz zemlje ili iz neke podloge. Taj, [nazovimo postament,] je meni suvišan i rado bih ga, kad bih mogao, uklonio...

*Ante Rašić, Govornik
(foto: Neven Peko, ožujak 2015.)*

*Postament skulpture Govornik
(isječak iz video zapisa intervjua, snimatelj: R. Vrbanus)*

Sagita Mirjam Sunara:

Kad ste radili skicu i pristupili izradi skulpture, jeste li znali [da će ona biti izložena] u vanjskome prostoru? Jeste li znali gdje će biti postavljena? Mislim, niste znali točnu lokaciju, ali je li bilo planirano, s obzirom na njezin format, odnosno dimenzije, da bude na otvorenom?

Ante Rašić:

Bilo je u planu da bude na otvorenom.

Mislim da je jako važno za umjetnike [da znaju gdje će im rad biti postavljen]. Za neke više, za neke manje. Za neke će umjetnike lokaciju i postav možda bolje odrediti netko drugi, nekakav arhitekt, ovisi... Ali ja sam od onih koji uvijek traže nekakav odnos, suodnos prostora i skulpture... Ona može jednako dobro stajati u nekom atraktivnom, ali i naoko zabačenom prostoru, ali mora s tim prostorom funkcionirati. No, velim, ovdje ima dosta skulptura za koje mi se čini da bi izmještanjem mogle dobiti na kvaliteti i obogatiti taj prostor onako kako umjetnost treba funkcionirati sa životnim prostorima.

Sagita Mirjam Sunara:

Vratit ćemo se malo unatrag... Skulptura se, dakle, zove *Govornik*...

Ante Rašić:

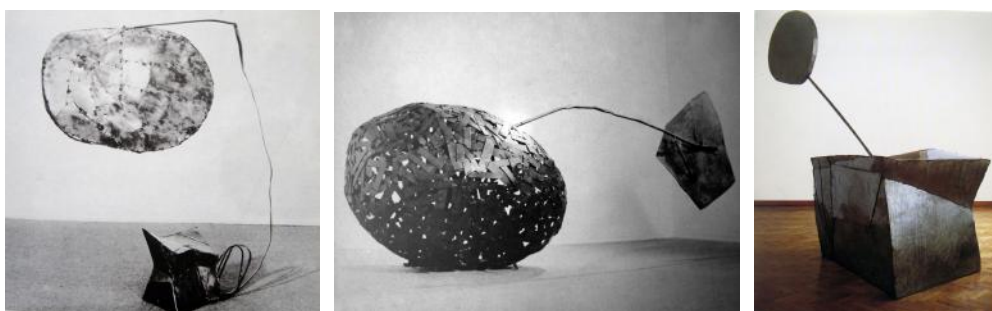
Da.

Sagita Mirjam Sunara:

Što ona predstavlja? Je li bila dio nekog šireg ciklusa, neke teme koja Vas je u to vrijeme zaokupljala?

Ante Rašić:

Kao što sam Vam rekao: u to sam vrijeme više radio primarno u umjetnosti, gdje su materijali govorili sami po sebi, odnosno gdje je uvijek postojala neka nulta točka... Najveći dio mojih skulptura iz tog vremena [predstavlja] odnos velike mase i male mase koja je povezana linijom...

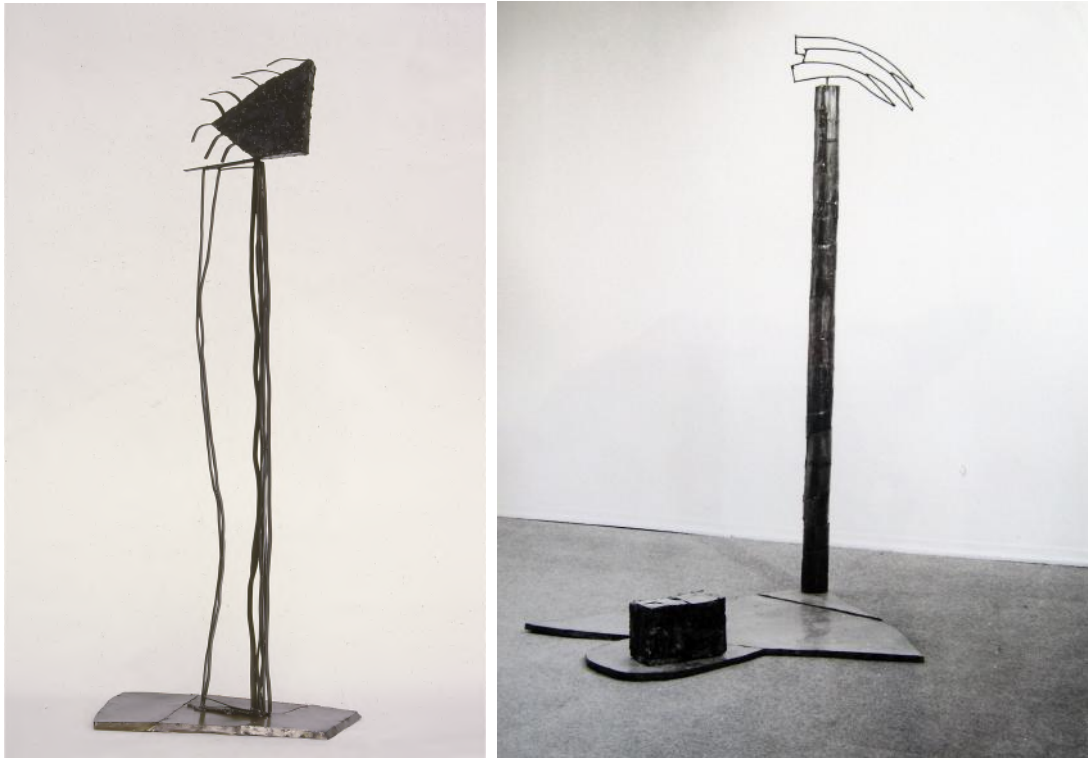
Lijevo: Ante Rašić, U zenitu, 1984./1985, željezni lim i trake, elektrozarivanje, 130 x 80 x 54 cm. U sredini: Ante Rašić, Dugo ljeto, 1984./1985./1986., željezni lim, trake i cijevi, elektrozarivanje, 185 x 432 x 134 cm, vlasništvo Muzeja suvremene umjetnosti Zagreb.⁸ Desno: Ante Rašić, Podne, 1984./1985./1986., željezni lim, šipka, elektrozarivanje, 353 x 350 x 110 cm, vlasništvo Gradskoga muzeja Vukovar (sve tri fotografije ustupljene ljubaznošću Ante Rašića)⁹

No, bilo je i nekoliko skulptura koje su, poput ove, bile dio – sada ih tako zovem – "stupastih" skulptura. (Smijeh.) One su, zapravo, vertikalne koje su uvijek imale nekakve elemente na vrhu ili na sebi...

---

⁸ U katalogu Rašićeve izložbe iz 1986. godine (Galerija suvremene umjetnosti, Zagrebu) ta je skulptura zavedena pod kataloškim brojem 8. U popisu kataloških jedinica navodi se da se skulptura zove *Podne*, i da su joj dimenzije: 353 x 350 x 110 cm.

⁹ U katalogu Rašićeve izložbe iz 1986. godine (Galerija suvremene umjetnosti, Zagrebu) ta je skulptura zavedena pod kataloškim brojem 9. U popisu kataloških jedinica navodi se da se skulptura zove *Dugo ljeto*, i da su joj dimenzije: 185 x 432 x 134 cm.

Lijevo: Ante Rašić, Uspravna (Skulptura I), 1984., željezni lim i trake, elektrozavarivanje, 280 x 80 x 40 cm, vlasništvo Galerije umjetnina grada Slavenskog Broda – Galerije Branko Ružić.
Desno: Ante Rašić, Buđenje, 1984., željezni lim i žica, 280 x 195 x 170 cm, vlasništvo Moderne galerije Zagreb (obje fotografije ustupljene ljubaznošću Ante Rašića)

Nekoliko sam takvih [skulptura] izradio i od papira. Tu, zapravo, nema puno priče... Interpretacija je slobodna, a priču je davao sam materijal. Recimo, kad sam trgao papire – uvijek se osjetila ta ruka – i lijepio ih, kao kad mravi grade termitnjake; od malih je traka papira nastajala velika forma. [Govornik] spada u tu nekakvu seriju... Rijetko kad sam, doduše, radio [skulpture] koje su potpuno zatvorene kao što je to u ovom slučaju. Draže bi mi, recimo, bilo da su tu ostali neki otvori (*pokazuje na skulpturu*) i da je ona malo transparentna, ali o tome smo već pričali: dok sam ja to uskladio s meštrima i sâm sa sobom – ovdje, u novim uvjetima, gdje sam se prvi put susreo na takav način s radom – to je izostalo. Dakle, radije bih da postoje nekakvi prodori... Jer mene ta transparentnost, gdje se vidi materijal i gdje vidite neku vrstu ljuštore iznutra i izvana, gdje onda igra ulogu i svjetlo koje ne daje samo kompaktnu vanjsku formu nego prodire, i da ta skulptura ima i unutrašnjost i vanjštinu.

Sagita Mirjam Sunara:

Odgovarajući na pitanja iz anketnog listića, spomenuli ste papirnatu skulpturu *Plavi govornik*... Gdje se ona nalazi?

Ante Rašić:

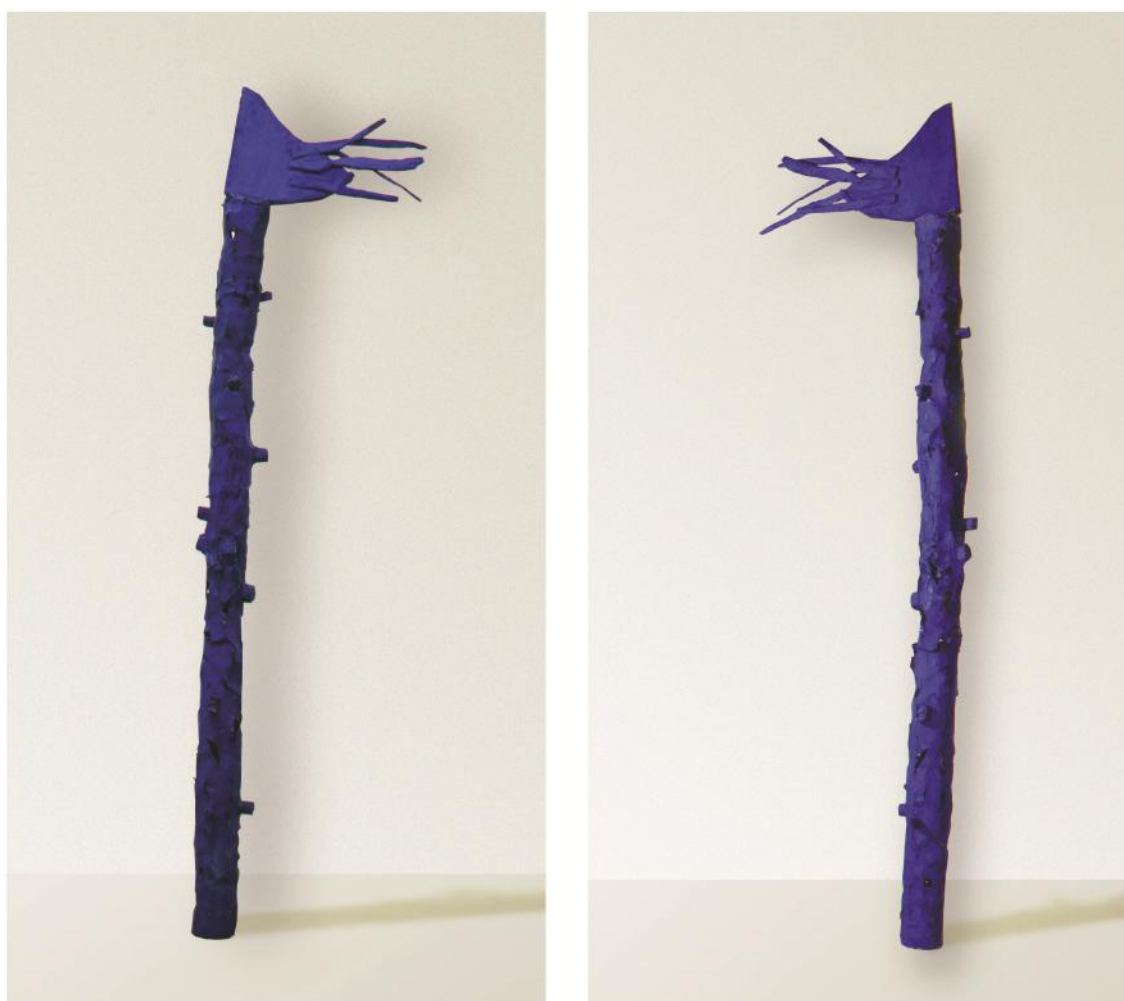
Da. *Plavi govornik* je kod mog prijatelja, umjetnika i arhitekta Olega Hržića...¹⁰

Sagita Mirjam Sunara:

Možda ga možemo zamoliti da nam ustupi fotografiju te skulpture, za usporedbu; da stavimo te dvije skulpture u suodnos...¹¹

Ante Rašić:

Može...

Ante Rašić, Plavi govornik (Skulptura II), 1984., papir, tempera, 290 x 70 x 20 cm, privatno vlasništvo (obje fotografije ustupljene ljubaznošću Ante Rašića)

¹⁰ Oleg Hržić (r. 1949.) je arhitekt, oblikovatelj i scenograf. Studirao u Moskvi, diplomirao na Arhitektonskom fakultetu u Sarajevu (izvor: Hrvatska enciklopedija : *online* izdanje).

¹¹ Ante Rašić je umetnuo fotografije skulpture *Plavi govornik* u ovaj tekst.

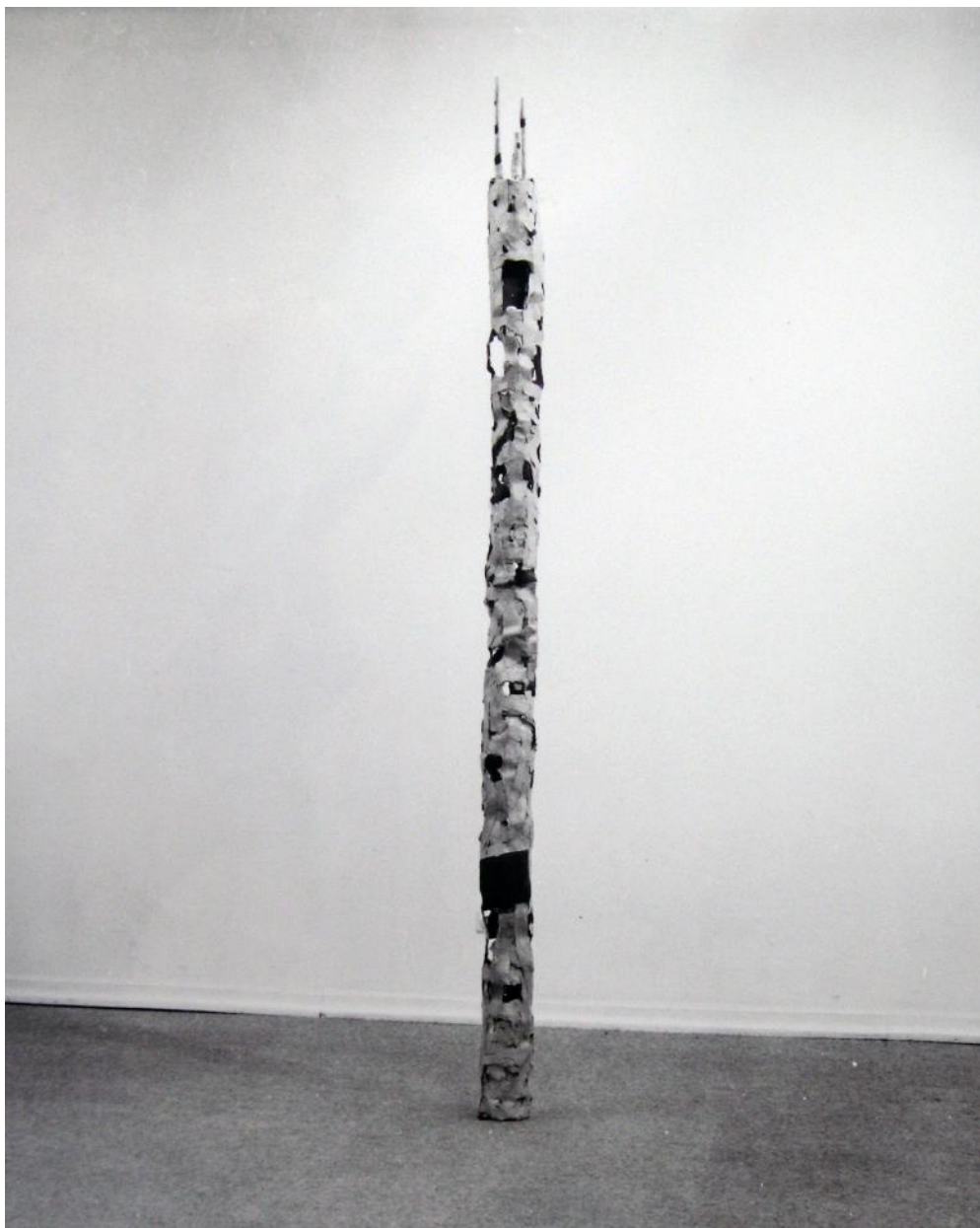

Najava Rašićeve samostalne izložbe u Galeriji suvremene umjetnosti u Zagrebu, objavljena u Večernjem listu 24. travnja 1986., bila je popraćena crno-bijelom fotografijom skulpture Plavi govornik (Arhiv za likovne umjetnosti HAZU, dosje Ante Rašića, A., "Rašić deveti put", Večernji list, Zagreb, 24. travnja 1986.; foto: Tina Tomšič, 7. prosinca 2015.). Ista je fotografija objavljena i u katalogu spomenute izložbe. Fotografija je zanimljiva, jer prikazuje skulpturu Plavi govornik na niskom kvadratnom postamentu bijele boje. Postament i skulptura nisu načinjeni od istog materijala.

Ante Rašić:

Osim te skulpture, postoji iz tog vremena jedna papirnata, koja je još uvijek moje vlasništvo: [Na vrhu].

Ante Rašić, Na vrhu, 1984., papir i platno, visina: 270 cm, promjer: 15 cm, vlasništvo Ante Rašića (fotografija ustupljena ljubaznošću Ante Rašića)

Sagita Mirjam Sunara:

Kolike su bile dimenzije tih papirnatih skulptura?

Ante Rašić:

Te su bile otprilike visine dvjesto sedamdeset centimetara... Mnogi kolege su mi tada govorili: što će ti tako velik format, kud ćeš s tim, pa to neće nitko kupiti, to ne može u stan, no ja nisam o tome razmišljao. Za mene je umjetnost bila nešto što sam radio

iz potrebe, [zadovoljstva] i ljubavi bez predumišljaja. Nisam razmišljao o tome hoće li se to moći negdje smjestiti ili ne, ili prodati, nego sam radio ono što sam najbolje znao i želio.

Sagita Mirjam Sunara:

Kad ste 1984. godine došli u Sisak, u Koloniju, jeste li već imali iza sebe koji rad realiziran u metalu? Jeste li vladali tim materijalom?

Ante Rašić:

Da, imao sam više realiziranih radova [koje sam izlagao i koji su bili zapaženi. Provodio sam dosta vremena na "skladištima" za otkup željeza i tražio odgovarajuće komade lima, metalnih traka, šipki i cijevi za svoje skulpture. Skulpture sam radio u klesarskoj radionici na Mirogoju *Acanthus*,¹² gdje mi je prostor i alate ustupio prijatelj i kolega kipar, Radivoje Jovičić.] Radio sam [istovremeno] u papiru, kamenu i u metalu... U tom sam se periodu, tražeći nove načine izražavanja, "prebacio" s gipsa i nekih drugih materijala na metal.

Sagita Mirjam Sunara:

Kad ste došli u pogon, jeste li sami izrađivali skulpturu? Jeste li, primjerice, smjeli sudjelovati u rezanju limova? Jeste li umjeli rukovati tim alatima?

Ante Rašić:

[Majstori su mi pokazali kako funkcionira autogeno rezanje s kojim nisam radio, jer sam do tada obrađivao tanji lim, koji sam rezao brusilicom ili ručnim škarama za lim. Kod ove skulpture sam zavarivao neke dijelove, ali uglavnom sam iscrtavao kredom nepravilne linije po kojima su oni rezali i kasnije zavarivali kako sam im postavljao izrezane dijelove... To je bilo jako teško uskladiti, gotovo nemoguće, prenositi svoje misli drugome: s jedne strane da izgleda spontano, a istovremeno da prati neki željeni oblik... Puno bi bilo bolje da sam radio sam, iz glave... Direktno...]

Sagita Mirjam Sunara:

Kako se to onda rezalo? Kako su se spajale ploče?

---

¹² Danas Akant d.o.o.

Ante Rašić pri radu (fotografija objavljena u katalogu XIV. Kolonije likovnih umjetnika "Željezara Sisak", 1984.)

Ante Rašić:

Propaljivanjem se rezalo, a zatim autogenim zavarivanjem spajalo.

Sagita Mirjam Sunara:

Jesu li se metalne ploče morale zagrijavati da bi se dobio zakrivljeni, [valjkasti] oblik? Ili se to radilo mehanički, [udaranjem]?

Ante Rašić:

Kombinirano, ali je bilo više mehanički. Tu se vidi da je tučeno, jer nije ravnomjerno... Toplina ipak ravnomjerno formira zaobljenja, dok se kod ovoga vide tragovi lupanja čekićem... Mene je, dakle, zanimalo i to da se vidi...

Sagita Mirjam Sunara:

Trag alata?

Ante Rašić:

Da, te nepravilnosti. Upravo to: trag. Zapravo, trag čovjekove ruke, ali i alata s kojim se radi. [Da se iščitava proces.]

Sagita Mirjam Sunara:

Ovo mi je jako zanimljivo: kad ste znali i, općenito, kad osjetite da je rad završen?

Ante Rašić:

Pa ili vam pukne film – dosta vam je – ili vam dosadi, ili se umorite, [ili osjetite da ne ide dalje,] ili se iscrpate na tome... Ponekad postoji neko ushićenje kad završite rad (*u pozadini se čuje buka vozila*), ali kod nekih radova ne znate do kraja ni procijeniti jeste li uspjeli [postići] ono što ste htjeli pa vam tek kasnije [stvari] sjednu na mjesto. To je živa materija i mislim da je to teško odrediti. Svatko ima svoj način. Netko je malo racionalniji pa na osnovu modela radi i dovršava... Mene kod svih stvari koje radim jako zanima proces i spreman sam usvajati neke stvari koje nisam planirao, koje se u tom procesu dogode, koje se događaju u samom materijalu ili u nekim okolnostima na koje niste računali.

Sagita Mirjam Sunara:

Iz Siska, odnosno Kolonije, otišli ste prije nego što se pristupilo bojenju [skulpture]...

Ante Rašić:

Da.

Sagita Mirjam Sunara:

[Pretpostavljam] da ste se oslanjali na to da će majstori dovršiti izradu skulpture prema Vašem naputku.

Ante Rašić:

Da. Teško mi se prisjetiti, ipak je to bilo prije dosta godina i puno se toga događalo nakon toga... Ali, zapravo, kad čovjek ode, neke ga druge stvari pritisnu ili postanu važne ili mora nešto obaviti... Jednostavno... Bilo bi bolje da sam uspio još [jednom] doći da se to provede do kraja. Premda, velim, to je možda to. Mislim, ne može čovjek sada reći: kad bi bilo ovako ili onako. Tako je kako je. Trebalo bi sada iz ove pozicije gledati.

Sagita Mirjam Sunara:

Svaki saziv Kolonije završio bi izložbom radova koji su realizirani te godine, zar ne?

Ante Rašić:

Mislim da je bilo tako, jer su, zapravo, u Koloniji sudjelovali i slikari i kipari. Mislim da neki slikari, ili veći broj njih, nisu radili tu, već su došli tek na završnu izložbu s gotovim radovima, na kojoj ja na kraju nisam bio. Donijeli su radove sa sobom, iako je smisao tih kolonija zapravo bio u druženju, kao što je svrha simpozija, [radionica]... Druženje, [zajedništvo] i razmjena [ideja] živih ljudi, riječju i kroz rad, sve zajedno.

Sagita Mirjam Sunara:

Ali bilo je i toga, zar ne? Bili ste smješteni...

Ante Rašić:

[Da.] Ja sam tu bio cijelo vrijeme, ali za kipare drukčije nije bilo ni moguće. Manje-više svi su autori bili tu u Željezari, ali slikari su mogli biti malo slobodniji... [Kao slikar možete raditi bilo gdje,] ne ovisite [o nekom posebnom prostoru,] o nekome drugome, [majstorima, strojevima]... Drukčiji su to prostori, intimniji, u odnosu na halu, iako je meni to bilo senzacionalno. Zapravo, taj je doživljaj bio vrlo snažan.

Sagita Mirjam Sunara:

Da. Kolonija je, ako se ne varam, započinjala obilaskom tvorničkih pogona, da se upoznate s materijalima i proizvodnjom. Jeste li već tada, [prilikom obilaska], sami odabrali materijale za rad ili su Vam Vaši suradnici sugerirali koji materijal da odaberete prema skici koju ste pripremili? Kako je to izgledalo?

Ante Rašić:

Mogli smo raditi u limu ili pločevini. Svatko je birao prema tome što mu odgovara [prema skici, ideji].

Sagita Mirjam Sunara:

Jeste li suradnike sami birali ili Vam ih je netko preporučio?

Ante Rašić:

To više točno ne znam, ali znam da je bilo dosta tih suradnika i da je postojala mogućnost dogovora. [O tome se odlučivalo] i prema radovima... Primjerice, Ružić je imao svoju skicu pa se gledalo koji bi majstor više odgovarao takvoj koncepciji rada.

Sagita Mirjam Sunara:

Iz generacije [umjetnika koji su sudjelovali u Koloniji te godine] kada ste i Vi bili [u Sisku], sjećate se Branka Ružića... Tada je nastala ova skulptura koju vidimo u pozadini. Možete li se prisjetiti [nekih pojedinosti] vezano uz njezinu izradu?

Ante Rašić:

Mislim da je Ružić imao točnu shemu, možda čak i šablone nacrtane za rezanje limova koji su se kasnije prema tome zavarivali u jednu cjelinu... [Skulptura je rađena prema njegovom ranije realiziranom radu od drveta *Crna vrata* iz 1982. godine.]

*Branko Ružić, Crna vrata, 1982., drvo, 200 x 120 cm
(fotografija ustupljena ljubaznošću Ante Rašića)*

Sagita Mirjam Sunara:

Kad smo se jutros ovdje sastali s gospodinom Čavrkom, netko je od vas dvojice komentirao da je [Ružićeva skulptura] bila zamišljena kao reljef i da bi možda bolje funkcionirala kad bi bila prislonjena uz neku površinu, umjesto da stoji ovako slobodno u prostoru...

Ante Rašić:

Da, iako je meni žao što Ružićev rad nema obje strane, kao [prava] vrata, ako se već i zove *Vrata*. Da stoji samostalno bez [ove konstrukcije]... [O tome sam i s njim razgovarao.] Ovdje sad imamo lice i naličje. U tom naličju, odnosno drugoj strani vrata, je konstrukcija koja to drži, koja je dosta nezgrapna i djeluje kao improvizacija. Po meni bi bilo bolje da to stoji baš kao vrata, samostalno, na nekoj površini.

Sagita Mirjam Sunara:

Znate li, možda, kako je ta skulptura bila zamišljena, kako je trebala izgledati? Kako je stražnja strana izgledala na Ružićevoj skici? Je li to trebalo biti ovako...?

(U pozadini se čuje buka vozila.)

Ante Rašić:

Ja sad ne znam, ne sjećam se baš točno, ali zapravo, koliko se sjećam on nije imao definiranu stražnju stranu. Zato se nije moglo reći da skulptura ima lice i naličje, kao dvije jednako vrijedne strane. Ovo je ovdje doista kao na [otvorenoj] sceni, [kao kulisa prije predstave. Skulptura je rađena da se gleda s jedne strane, a postavljena prostorno kao da ima obje strane. To nije najsretnije rješenje.]

Sagita Mirjam Sunara:

Zanimljivo mi je još nešto što ste spomenuli prije intervjua. Govorili ste o tome da je postojala nekakva razmjena između Vas i gospodina Ružića, budući da ste se poznavali. On Vam je bio i profesor. [Razgovarali ste o tome] kako su izvedeni spojevi na njegovoj skulpturi, a kako na Vašoj.

Ante Rašić:

Da. Zapravo, mi smo se jako dobro poznavali i družili. On je imao svoj prepoznatljiv način izrade skulptura u drvetu. Nije radio u metalu puno. On je, zapravo, ovu skulpturu oblikovao prema već spomenutoj drvenoj, koja ima jasnu formu i relativno je bila geometrizirana, [što je olakšavalo prilagodbu pločevini. Ako se usporedi s originalnom skulpturom u drvetu, ona je dosta "uredno" i vjerno "prenesena" u novi

materijal.] Mi smo dosta razgovarali [o načinu spajanja ploča]. On je smatrao da je kod mene zanimljivo to što imam nekakvu suvremenu teksturu koju on nikako da postigne kod sebe; da kod mene to djeluje spontano i da ne skrivam tragove varenja, da to spajanje lima nije linearno i brušeno nego slobodno... Njemu se sviđala ta prirodnost, kako ja tretiram taj materijal.

Sagita Mirjam Sunara:

Općenito kod Vaših skulptura koje se nalaze na otvorenom, zabrinjava li Vas činjenica da će im se s vremenom promijeniti izgled, bez obzira na to o kojem se materijalu radi? Primjerice, da će metal korodirati, da će kamen možda dobiti biološki obraštaj... Kakav je Vaš stav o tome? Kad govorimo o metalnim skulpturama, je li Vam iz toga razloga bilo važno da se na površinu nanese bezbojni lak – da bi se izvorni izgled materijala što duže sačuvao?

Ante Rašić:

Mene su zanimale i te, da tako kažem, rubne posebnosti; tako je i s materijalom. Bavio sam se puno s gipsom koji je za umjetnike uglavnom nekakav prijelazni materijal, kao prijelazna faza za trajno odlijevanje... Imam još i sad tih skulptura koje su odlivene u gipsu i koje ne bih i ne želim odliti u neki trajni materijal, premda su me mnogi nagovarali. To je zato što je mene zanimala upravo ta elementarnost, ta prva ruka, tako da u tom smislu, i kod ovog materijala; kad čovjek izabere željezo, i to sirovo željezo, odnosno dekapirani lim ili nešto drugo, već u startu mora znati da to nije trajan materijal, materijal za vječnost kao što je, primjerice, kamen. Na primjer, Eiffelov toranj se boja svakodnevno: dok se krene od dna i dođe do vrha prođe godina, i onda iznova [– mora se kontinuirano održavati zbog karaktera materijala. I svatko kada bira materijal za svoj rad mora biti svjestan karakteristika materijala.] Mene je uvijek zanimalo što se događa s materijalom, kako taj materijal može ostati što duže prirodan, ali ako se i dogodi da on propada, da jednostavno ne može izdržati – i to ima svoju draž. Tu neku prolaznost, kao što i život čovjeka prolazi.

Sagita Mirjam Sunara:

Kad pogledamo Vašeg *Govornika*, što Vam odvlači pažnju? Vidite tu neka manja oštećenja, tragove korozije... Što Vam odvlači pažnju? Što biste željeli promijeniti?

*Na spojevima komada metala od kojih je skulptura sastavljena prisutna je korozija
(foto: S. M. Sunara, 1. listopada 2012.)*

Ante Rašić:

Ja bih to samo još više oštetió!

(Smijeh.)

Sagita Mirjam Sunara:

[Pogledajte] ove tragove kista, što biste...

Ante Rašić:

Rekao sam da bih napravio što više rupa na ovome, ali bih nakon toga zaštitio [površinu].

(Smijeh.)

Sagita Mirjam Sunara:

Ali da ne mijenjamo formu? [Hoću reći, bez da zadiremo u skulpturu] probijanjem, odnosno stvaranjem novih šupljina...

Ante Rašić:

Pa ne, ne bismo mi promijenili formu... Recite mi, da li biste Vi antičkim skulpturama vratili glavu?

Sagita Mirjam Sunara:

Ne!

Ante Rašić:

Meni su one puno ljepše bez glave.

Sagita Mirjam Sunara:

Apsolutno. Njih smo takve i navikli gledati... Premda, u nekim ranijim stoljećima dodavali su im nosove. To je bila stvar estetike.

Ante Rašić:

Da. U nekim su stoljećima imali uvijek istog konja, samo su mijenjali konjanike.

Sagita Mirjam Sunara:

Tako je... No, kad je pogledate ovako kao cjelinu: da li Vam nešto odvlači pažnju? Čini li Vam se da se zbog nekog oštećenja ili onečišćenja gubi čitljivost?

Ante Rašić:

Pa ne, ne mislim... Ako se mene tiče... Ako se mene tiče, onda... Ako se ne može ispjeskariti i lakirati – to bi bio dosta zahtjevan i skup zahvat – ispjeskariti je, dakle, i lakirati bezbojno, takvu kakva je...

Sagita Mirjam Sunara:

Dakle, ne biste... [Nije Vam prihvatljivo to što] ima temeljni premaz i sloj sive boje?

Ante Rašić:

Ne! To nije...

Sagita Mirjam Sunara:

Nego... Samo metal.

Ante Rašić:

Ja sam to uvijek izbjegavao. U ovom slučaju, treba je jednostavno tako zaštititi, u takvom stanju, ali ne čistiti ovu koroziju i to, nju treba probati "umrtviti", odnosno zaustaviti u tom stanju u kojem je.

A ono što bih najradije jest da se postament makne, da ona sjedne [na podlogu]... Bez postamenta, izravno na mjestu gdje ostaje. Bilo tu [gdje je sada] ili negdje drugdje.

Ne smeta me što su se pojavile te flekice... One su neki novi doprinos. Govore o... Kao na čovjekovom licu bore: ili o nekoj zrelosti, ili iskustvu, ili prošlosti. Mora i toga malo imati.

Sagita Mirjam Sunara:

Gdje je, po Vama, granica između patine, odnosno [promjene materijala] koja je poželjna i plemenita, i nečega što bi Vam bilo neprihvatljivo, gdje biste rekli: "Ne, ovo mijenja izgled moga djela iz temelja, [s tim se ne mogu pomiriti]."?

Ante Rašić:

Meni je već neprihvatljivo bilo to bojanje, i temeljna boja i ova nova boja koja je došla... Tu vidite odmah: tragovi su kista, vidi se da se nanosilo kistom. Meni je to strani materijal. Da sam htio bojati, onda bih imao drukčiji pristup. Želio bih uvijek da to bude najbliže onom izvornom materijalu s kojim sam radio u početku.

Sagita Mirjam Sunara:

To nam je vrlo zanimljivo i [jako] važno.

(U pozadini se čuje nečiji glas.)

Sagita Mirjam Sunara:

Samo trenutak... Moram se snaći u svojim pitanjima... Aha! A da je neki dio skulpture oštećen; primjerice, da je [neki element] odlomljen, da postoji mehaničko oštećenje, neki dio da fali...

Ante Rašić:

Možda bi mi se to dopalo. Možda bih ja to usvojio. Rekao sam da u principu volim to što se ponekad u procesu dogodi, bez obzira je li to vrijeme – nekad je to slučaj, nekad to smisljeno čovjek radi... Možda bih smatrao da je to dobro. Možda, ali moram to vidjeti. Morao bih vidjeti kakvo je to oštećenje. Ovako, ne znam dok to ne vidim, ne....

Sagita Mirjam Sunara:

Je li možda...

Ante Rašić:

Kod mene nema te vrste oštećenja o kojoj govorite vi restoratori, zato što ste vi... Vi biste sve doveli u savršeni red... (*Smijeh.*) To je uredu, ali... Mislim da se tu radi individualno o svakoj stvari, i vrsti materijala, i sve. Na nekim stvarima to zbilja može grozno izgledati, ali to i ja onda vidim, zar ne?

Sagita Mirjam Sunara:

Da.

Ante Rašić:

Ali možda kod ovog, ne znam... Kad bi bio odbijen ovaj komad... Ili ovaj... (*pokazuje na skulpturi*) pojavila se neka tu rupa... Možda bi meni to odgovaralo, zar ne?

Ante Rašić pokazuje koji bi dijelovi skulpture mogli biti odlomljeni (isječak iz video zapisa intervjua, snimatelj: R. Vrbanus)

Sagita Mirjam Sunara:

Mi bismo težili dovesti skulpturu što bliže izvornoj zamisli, ali je ovdje problem taj što skulptura, u stanju u kojemu je, nije bliska Vašoj izvornoj zamisli.

Ante Rašić:

Pa ne... U tom smislu sigurno nije, ali... To neka je vama za razmišljanje.

Sagita Mirjam Sunara:

(*Smijeh.*) Je li neka Vaša skulptura do sada bila restaurirana? Jesu li Vas restauratori ikad kontaktirali?

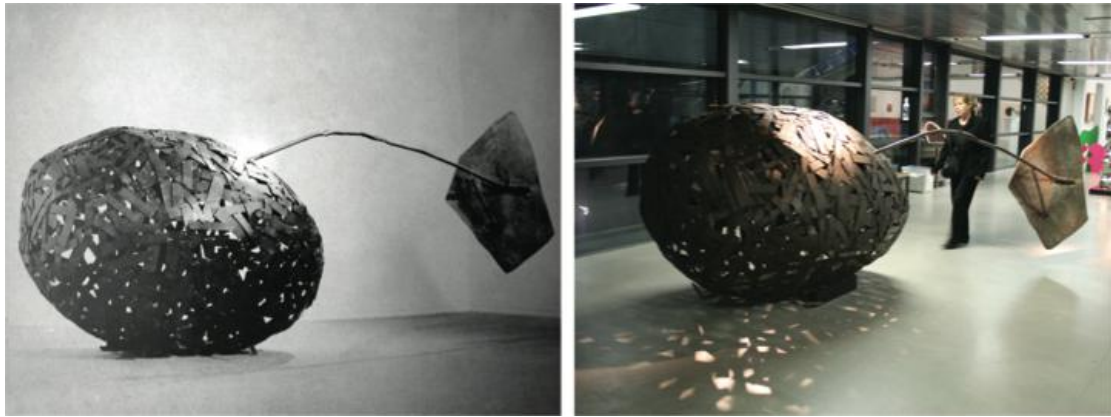
Ante Rašić:

Hm... U Muzeju suvremene umjetnosti u Zagrebu ima nekoliko željeznih skulptura, i to baš onih velikih o kojima sam pričao... Kod njih je problem i stabilnosta i zaštite... Ja sam uvijek inzistirao na tome da... Primjerice, jedna je bila brunirana pa sam [inzistirao] da se premaže s tim prljavim, masnim uljem.

Druga stvar koja se dogodila... E, to je sad teško objasniti... Na jednoj skulpturi, [*Dugo ljeto,*] gdje mene zanima dekonstrukcija i, ustvari, nestabilnost koju uvjetuje materijal – dakle, jedna velika masa i neka tanka linija na čijem kraju visi neka druga masa, sve je od željeza, je li – s vremenom se ta linija željezna, koja je ustvari šipka, savila pa se taj komad, koji je udaljen par metara od jezgre, odnosno od velike mase, spustio skoro do poda. Postojala je bojazan da će to pasti i, kao, da je "odradilo". Mene zanimaju te stvari, da materijal isto radi svoje. Onda sam shvatio da je dijelom točno to da se to od opterećenja savilo prema podu, jer je udaljeno [od jezgre], no dijelom je to bilo i zato što rad nije bio postavljen kako treba. Strgale su se neke male nogice, nešto što je bilo u funkciji stabilnosti skulpture pa je dio skulpture polegnuo na pod. U takvom slučaju važno je jesu li oštećenja "pozitivno" djelovala na rad ili negativno.

Sagita Mirjam Sunara:

No u tom slučaju koji ste sad opisali, gdje se iskrivila šipka pa je jedan dio skulpture legao na pod; time je značajno izmijenjen izgled skulpture, narušeni su prvotni odnosi dviju masa. Da li biste u tom slučaju dozvolili da se skulptura vrati u prvobitno stanje?

Lijevo: Skulptura Ante Rašića Dugo ljeto snimljena 1986. godine na umjetnikovoj samostalnoj izložbi u Galeriji suvremene umjetnosti u Zagrebu. Desno: Ista skulptura u stalnome postavu Muzeja suvremene umjetnosti Zagreb 2010. godine (obje fotografije ustupljene ljubaznošću Ante Rašića).

Ante Rašić:

[Da, apsolutno. To sam i učinio. I to zato jer u tom slučaju nije narušen samo izgled skulpture, kako ste rekli, nego i sama ideja, doživljaj, koncept... Jer...] Ja sam htio da materijal na tankoj šipki odražava neku krajnju točku održivosti u prostoru, na kojoj imate kao kod vage sačuvan – zaustavljen – trenutak u situaciji kada ne znate hoće li za malo prevagnuti jedna ili druga strana. To je bila ideja: ta krajnja točka. Ali ja nisam želio da padne na pod, da ima oslonac. Želio sam sačuvati tu krajnju točku u prostoru s odmakom od poda.

U tom slučaju zasigurno takav zahvat vraćanja u prvobitno stanje je poželjan, jer govori najviše ono što sam ja htio s tim radom reći i što sam htio da promatrač doživi. Htio sam da rad izazove kod čovjeka neku [neizvjesnost,] nevjericu, [pomalo strah ili čuđenje] – kako je moguće da nešto teško stoji na tako tankoj liniji?! Ako toga nema, onda sam izgubio dio doživljaja tog rada.

Sagita Mirjam Sunara:

To ste divno i zanimljivo ispričali. [Za kraj,] još [samo] nekoliko pitanja. Jučer ste stigli u Sisak nakon puno, puno godina. Je li to bio Vaš prvi posjet Sisku nakon Kolonije [1984. godine] ili je u međuvremenu bilo [još] posjeta?

Ante Rašić:

Nažalost, [to] je bio prvi put. Iako, Sisak je jako blizu Zagrebu, to je svega sat vremena ugodne vožnje.

Sagita Mirjam Sunara:

Kakav je bio osjećaj vratiti se nakon tog mladenačkog iskustva i sudjelovanja u likovnoj koloniji tvornice koja je bila ekonomski pokretač ovoga grada? Kakav Vam je sad osjećaj?

Ante Rašić:

Kako smo kasno došli, nemam još taj puni doživljaj dok ne vidim više. Drago mi je da se realizira ovakva manifestacija koja na pozitivan način oživljava kulturnu baštinu i pokušava je smjestiti u novi kontekst u ovom vremenu, [s odmakom]. Bilo bi mi drago da se to nastavi i da se ostvari ono što ste zamislili.

S druge strane, drago mi je da sam vidio da već dugo napušteni prostori zgrada [– nekada vrhunski opremljenih, u funkciji Željezare kada je bila u punom sjaju] – dobivaju nove sadržaje... Da se pokušavaju oživjeti i revitalizirati s novim, suvremenim pogonima. Poseban doživljaj su prigodne izložbe priređene povodom ove manifestacije u takvim prostorima. [Drago mi je da nove generacije suvremenih umjetnika, kao što je Marijan Crtalić, svojim umjetničkim djelovanjem imaju svijest i potrebu upozoriti na važnost očuvanja i revitaliziranja baštine.]

Sagita Mirjam Sunara:

Prošetali ste jutros kratko Capragom, uspjeli ste pogledati još nekoliko skulptura... Je li Vam se neka [osobito] svidjela? Jeste li možda prepoznali neku skulpturu koja je nastala u sklopu Kolonije u kojoj ste Vi gostovali?

Ante Rašić:

Evo, vidio sam ovdje prvi put Ružićevu, [Čavrkovu, Diminićevu, Bogdanićevu i neke druge.] Korisno je to što su postavljene privremene legende.¹³ Zanimljivo mi je vidjeti skulpture u prostoru, gdje su i kako postavljene... Potiču čovjeka na razmišljanje, a ako se tome posveti više pažnje, sve skupa može još više doći do izražaja [i dobiti važnost koju zaslužuje.]

Sagita Mirjam Sunara:

Mislim da je to sve... Da sam iscrpila sva svoja pitanja...

---

¹³ Godine 2013., uoči prvoga izdanja manifestacije *Dani industrijske baštine Grada Siska*, na skulpture iz Parka skulptura nastalih u okviru Kolonije likovnih umjetnika "Željezara Sisak" postavljene su privremene legende: list papira u plastičnoj košuljici koji s jedne strane ima otisnut logotip manifestacije, a s druge strane osnovne podatke o skulpturi (ime autora i naziv skulpture).

Ante Rašić:

Da ne pretjeramo.

Sagita Mirjam Sunara:

Da ne pretjeramo! Puno Vam hvala što ste izdvojili svoje vrijeme i što ste pristali doći u Sisak da zajedno pogledamo Vašu skulpturu, da popričamo malo o njezinom stanju, da nam kažete kako Vi mislite da bi trebalo pristupiti njezinu restauriranju... Da podijelite s nama razmišljanja koja su Vas zaokupljala tih godina kada ste sudjelovali u Koloniji. Puno Vam hvala na tome!

Ante Rašić:

Hvala Vama!

*Ante Rašić pokraj svoje skulpture Govornik iz 1984. godine
(foto: S. M. Sunara, 21. rujna 2013.)*